

İÇME SUYU HAVZALARINDA PLAN, POLİTİKA VE HUKUK

Yıldız UYSAL

Y. Müh. Mimar

ÖZET

İstanbul'da suyun içilemeyecek ölçüde kirlenmesi dikkatleri su havzalarındaki gelişmelere çekmiş; bu alanlardaki çarpık ve kaçak yapılaşmanın önüne geçilmedikçe kentin su sorununa kalıcı çözümler getirebilmenin olanaksızlığı açıkça ortaya çıkmıştır. Kentin, yaşam kaynaklarının yer aldığı kuzeydeki yeşil kuşağa doğru büyümesi, kentleşmenin en büyük handikaplarından biridir. Plansız ve plana karşın gelişen kentte, ulaşım ve sanayi gibi büyük kentsel yatırımların İstanbul'un kuzeye doğru büyümesinde belirleyici etkileri olmuştur. Özellikle boğaz köprüleri ve otoyollar kuzeydeki su havzalarının yağmasına yeşil ışık yakmıştır. Son 10-15 yıl içinde havzalarda ortaya çıkan bu tahribatta, merkezi yönetimin, yasal mevzuatı göz ardı ederek sürdürdüğü politikaların da büyük katkısı olduğu göz ardı edilmemelidir.

İstanbul'un su sorunu dediğimizde, bunun iki boyutu var:

- 1- Nicelik boyutu (suyun yeterli miktarda olmaması)
- 2- Nitelik boyutu (suyun ciddi sağlık sorunlarını yaratacak ölçüde kirlenmiş olması)

Olayın bu iki boyutu birbirinden ayrılmaz bir bütün olup, özellikle de "nitelik"le ilgili değişimler, sonunda kaynağın devreden çıkmasına yol açarak, sorunun "nitelik boyutu"nu doğrudan etkilemektedirler.

[291. SU SORUNUNUN NİCELİKSEL BOYUTU VE "TOPRAK-SU-ORMAN" İLİŞKİSİ

Suyun niceliksel boyutu, yani miktarı söz konusu olduğunda, bunun yeni bir sorun olmadığını biliyoruz. İstanbul tarih boyunca hep su problemi olmuş bir şehir. Ancak, bu sorun yüzyıllardır süren bir problem olduğu halde önlemleri alınmamış, aksine mevcut kaynaklar israf edilmiş, kötü kullanılmış; var olan sorun daha da arttırılmış. Nasıl?... Bir kere, su ve bitki örtüsü, özellikle de orman arasındaki sıkı ilişki ve denge adeta görmezlikten gelinmiş. Kentin yaşam kaynaklarını barındıran kuzeydeki yeşil kuşak özellikle son 10-15 sene içinde yoğunlaşan bir hızla tahrip edilmiş, yağmalanmış. Yağmuru çeken ormanlar azalınca yağışlar da azalmış; yağın yağmur da onu sünger gibi emecek ormanlar azalınca yüzeyde denizlere doğru akarak heba olmuş.

Ormanlar kuraklığı getirir. Ormanlar azaldıkça iklim değişir, yağış azalır. Bitki örtüsü suyu tutar ve emerek yeraltı suyuna kanalize eder. Orman azaldıkça su eko-sistemin dışına, denizlere doğru akar, bu artan yüzey suyu beraberinde toprakları da taşır ve erozyona neden olur. Taşınan bu topraklar barajlara dolar ve barajın kullanılabilir su kapasitesini azaltır.

Peki, toprak, su ve bitki örtüsü arasındaki ilişki ve denge çok yeni öğrendiğimiz bir şey mi ki, ya da başka bir deyişle, biz bilememekten mi bu ölümcül hatayı işledik ve işliyoruz? Fetih teraneleri ile Fatih Sultan Mehmet'e methiyeler düzerken ve görkemli fetih törenleri düzenlerken, acaba bir zahmet aynı Fatih'in "Ormanlarımdan bir dal kesenin başını keserim" fermanını da hatırlasak nasıl olur? Yaklaşık 550 sene önce gereksiz ağaç kesmenin en ağır suçlar düzeyinde tutulduğunu görmezlikten gelenlerin, Fatih'i anmaya bile hakları var mı acaba?

Gene de hatırlatmakta yarar var. Toprak-su-orman ilişkisini bundan 550 yıl önce gören Fatih, sadece gereksiz ağaç kesilmesini yasaklamakla kalmamış, İstanbul'un alınmasından sonra Haliç'in dolmaması için Kağıthane Deresi'nin havzasında orman kesimini, tarla açılmasını ve hayvan otlatılmasını yasaklamış; ayrıca, çevredeki erozyona müsait dik yamaçları da ağaçlandırmış (1)

2. SU SORUNUNUN NİTELİKSEL BOYUTU VE SU HAVZALARI

İstanbul'un su sıkıntısı ne kadar eski bir sorunsay, kirliliği de o kadar yeni bir sorun. Ve kentin birçok problemi gibi hızlı, plansız ve çarpık kentleşmenin yarattığı sonuçlardan biri, hatta belki de en önemlisi. Bu sonucun insan sağlığını tehdit eden boyutlara ulaşması da son senelerin ürünü.

2.1. İstanbul'un Gelişim Yönü ve Su Havzaları

İstanbul'un temel yaşam kaynakları, ormanları, su havzaları, tarım alanları kenti kuzeyden kuşatan yeşil kuşakta yer almaktadır. Ve bu nedenle de, bu kuşağın korunması için kentin kuzeye doğru gelişiminin önlenmesi, İstanbul'un doğu-batı aksında lineer (doğrusal) olarak geliştirilmesine yönelik stratejiler izlenmesi gereği, İstanbul'un planlanması gündeme geldiğinden bu yana uzmanlarca paylaşılan ve savunulan bir düşünce. İstanbul'un 1980 yılında onaylanmış olan 1/50000 ölçekli nazım planı da bu ilke çerçevesinde hazırlanmış. Ancak bilinen bir gerçek de şu ki, İstanbul planla gelişmemiş, planla gelişmiyor. Kentin biçimlenmesinde etkili

olan büyük kentsel yatırımlar bile plana uymuyor. İstanbul'u biçimlendiren en önemli kentsel yatırımlar ise Karayolları, Boğaz köprüleri ve otoyolları, kentin planla hedeflenenin tam tersi biçimde, kuzeye doğru gelişimine yol açtılar. Özellikle 2. köprü ve TEM Otoyolu... TEM, su havzalarının içine dalarak (Ömerli, Elmalı ve Büyükçekmece havzalarına) yarattığı çekim gücüyle, kaçak yapılaşmayı su havzaları, ormanlar ve tarım alanlarına çekti. Aynı şey sanayi yatırımları için de söz konusu oldu. Ve sonuçta, su havzaları, otoyol, sanayi ve yoğun yapılaşmanın yarattığı akıl almaz bir kirlilikle yüz yüze geldi.

2.2. Su Havzalarında Nüfusun Gelişimi ve Kentsel Yatırım Kararları

Şimdi açık olan şu; İstanbul'da kentleşmenin temel handikaplarından biri kentin kuzeye doğru büyümesidir. Ve bu büyüme, yaşam kaynaklarımızı giderek artan bir hız ve acımasızlıkla tahrip ederek devam etmektedir. Kaçak ve çarpık yapılaşmanın temel dinamiklerinin göç, hızlı kentleşme ve kentsel arsa rantının ulaştığı boyutlar olduğunu biliyoruz. Bu, yıllardır önlenemeyen ve önlenmesi doğrultusunda da hiçbir ciddi adım atılmamış olan bir gerçek. Olaya radikal bir bakış açısıyla yaklaşılmadıkça da bu hastalığın değil tedavisinin, doğru bir tanısının konabilmesi bile olanaksız görülüyor. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken nokta, bu illegal kentleşmenin hiç olmazsa kentin yaşam kaynaklarından mümkün olduğunca uzak tutulmasına çalışılması gerekirken ve bu olanaklıyken, bunun tam tersi bir yaklaşımın benimsenmiş olmasıdır. Önlenemeyen bu illegal kentleşmeyi kentin kuzeyine, su havzalarına çeken çok önemli bir etkenin de kentsel alan kullanım kararları, temelde de sanayii ve ulaşım kararları olduğu unutulmamalıdır. Bu kararlar en azından kentin yaşam kaynaklarından uzak tutulabilecek olan bu kaçak yapıları yeşil kuşağa çeken dinamikler olarak ortaya çıkmışlar, su havzalarının yağmasına adeta yeşil ışık yakmışlardır.

İçme suyu havzalarımıza kısaca bir göz atmak, bal alanlardaki tehlikeli gelişmenin boyutlarını olanca çıplaklığıyla ortaya koymaya yetecektir.

Yakında devreye girecek olan Darlık Barajı havzası dahil, İstanbul'a içme suyu sağlayan yedi havzada yaşayan toplam nüfus, 1985 yılında 190000 iken 1990 yılında 466600'e yükselmiştir. Bu beş yıl içindeki nüfus artışı %145'tir. Havzalardaki 1990 nüfusunun %35'i Ömerli, %26'sı Elmalı, %13'ü ise Alibeyköy baraj havzalarında yaşamaktadır. Bu üç havza İstanbul'un kentleşme hareketlerinden en fazla etkilenen su havzalarıdır. Bu havzalarda 1985-90 arası nüfus artışlarının 1980-85 arasındaki artıştan çok daha yüksek olduğunu görüyoruz. Bu artış, Ömerli havzasında %46'dan %347'ye (7 misli), Elmalı havzasında %63'ten %183'e (3 misli), Alibeyköy havzasında ise %61'den %125'e (2 misli) yükselmiştir (2).

Görülüyor ki, bu havzalardaki nüfus artışları İstanbul'un nüfus artışının çok üstündedir. (İstanbul'un nüfusu 1980-85 arası %23, 1985-90 arası ise %25 artmıştır.) Yani "İstanbul artık içme suyu havzalarında büyümektedir."

Şimdi bu havzaların durumuna bakarsak;

Elmalı'da çevre yolları ağırlıktadır. TEM barajın üzerinden, Üsküdar-Şile yol bağlantısı da havza içinden geçmektedir. Ayrıca devlet "Dudullu Organize Sanayi Bölgesi"ni de bu havzada, havzanın güney kısmında kurmuştur. Ve sonuçta, A.Dudullu, Y. Dudullu ve Çekmeköy bir kaçak yapı cenneti haline gelmiştir. Bu koşullarda belki de gelmemesi şaşırtıcı olurdu.

Ömerli havzası da Elmalı benzeri etkiler altında kalmış; özellikle de havzanın Elmalı'ya komşu batı kesimi hızlı bir yağmaya sahne olmuştur. TEM'in Ömerli havzasını boydan boya geçmesi, bu alanların ulaşılabilirliğini arttırarak, bir çekim merkezi haline getirmiştir. Havzanın güneyinde bulunan, Kazlıçeşme'den taşman dericilerin faaliyet gösterdikleri sanayi bölgesi ise havzada yerleşimi daha da cazip hale getirmektedir. Ömerli havzasında, başta Sultanbeyli olmak üzere Şamandıra, Sarıgazi, Sultançiftliği ve Yenidoğan hızlı bir nüfus patlaması yaşamıştır ve yaşamaktadır.

Batı yakasında ise, Alibeyköy havzası kentsel büyüme bakımından en fazla etkilenen havzadır. Bu havza, eskiden beri Haliç ve Alibeyköy sanayi tesislerinin etkisinde kalmıştır.

Bu arada B.Çekmece havzasındaki gelişmeleri de göz ardı etmemek gerek. B.Çekmece havzası güneyinden geçen E5 karayolunun etkisinde iken, bu baskı TEM'in baraj ve havza üzerinden geçmesiyle daha da artmıştır. Bugün B.Çekmece havzası da büyük bir tehdit altındadır. Güneydeki Tepecik'te büyük bir nüfus patlaması yaşanmaktadır. Çatalca'da mevzuata aykırı onaylı sanayi planı ile kısa ve orta mesafeli koruma alanlarına ruhsatlı sanayi tesisleri yapılmaktadır. Havzanın kısa ve orta mesafeli koruma alanları üzerinde Bakanlar Kurulu'nca ilan edilmiş olan Serbest Bölge kararının Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin açtığı dava sonucu Daniştay'ca iptal edilmiş olması ise, B.Çekmece havzasının akibetinin de çok kısa süre içinde Elmalı ve Ömerli havzalarının gibi olmasını şimdilik engellemiş görünmektedir.

3. MEVZUAT VE POLİTİKA ÇELİŞKİSİ

İçme suyu havzalarımızı koruma, dolayısıyla da içme suyumuzu koruma sorunu gündeme geldiğinde, belki de ilk sormamız gereken soru korumayı gerçekten isteyip istemediğimiz, ya da buna aldırıp aldırmadığımız olmalıdır. Şimdi, su havzalarını korumaya yönelik yasal mevzuatımız var; bu mevzuatta havzalardaki koruma-kullanma koşulları belirlenmiş. 2872 sayılı Çevre Yasası uyarınca çıkarılan Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği 1988 tarihli ve tüm Türkiye'de geçerli. İSKİ'nin İstanbul özeli için çıkartmış olduğu yönetmelik daha da eski; 1984 tarihli, çeşitli değişiklikler geçirerek bugüne gelmiş; bu yönetmelikte son kez Ocak 1994'te değişiklik yapılmış.

Her iki yönetmeliğin temeli ise 1976 tarihli bir protokole dayanıyor. Su havzalarının korunmasına yönelik tedbirlerin bir kurallar bütünlüğüne kavuşturulmasının ilk adımı 1976 yılında Sağlık Bakanlığı, İmar ve İskan Bakanlığı ve DSİ Genel Müdürlüğü arasında imzalanan bu protokolle atılmış ve havzalardaki yapılaşmanın bu protokolle getirilen kurallar çerçevesinde düzenlenmesi karara bağlanmış idi.

Peki, mevzuatta 19 seneye varan bir maziye rağmen, içme suyu kaynaklarımızda yaratılan tahribat nasıl bu ölçülere varabilmiş? İnsanların, sağlıklı bir çevrede yaşama haklarının güvencesi olması gereken devlet korumak için elinden geleni yapmış da becerememiş mi acaba?.. Yoksa, yangını söndürmekle görevli itfaiyeci de, yangını çıkaranlarla el ele, fitili ateşleyen el mi olmuş?..

Şimdi, bir-iki örnekle, yasal olarak havzaları korumakla görevli olanların bu 19 yıllık süreç içinde izledikleri koruma politikalarına bir göz atalım:

- 19 yıllık süreç içinde su havzalarıyla ilgili mevzuatta yapılaşma hakkını arttırıcı bazı değişiklikler yapılmış olduğunu görüyoruz. Mesela, 1976 protokolü havzaların orta mesafeli koruma alanlarında 20 000 m²'ye tek bir yapıya izin verirken, daha sonra çıkartılan yönetmeliklerde bu, 5000 m²'ye bir yapı biçiminde değiştirilmiştir.

İSKİ yönetmeliğinde önceleri 200 metre olan dere koruma bantları, daha sonra 100 metreye düşürülmüştür.

- Aftan havzalar da nasibini almış; 24 Şubat 1984'te yürürlüğe giren 2981 sayılı İmar Affı Yasası ile içme suyu havzalarının orta ve uzun mesafeli koruma alanlarındaki kaçak yapılaşmaya da af getirilmiştir. Yasal olarak, 5000 m²'ye, KAKS=0.05'i ve toplam 250 m²'yi geçmeyecek biçimde bir konut izni verilen bu alanlarda, 2981 sayılı yasanın getirdiği "İslah İmar Planları" ile, küçük parsellerde dört kata kadar imar hakkı verilmiştir. İslah İmar Planları ile sadece kaçak yapılar affedilmekle kalınmamış, bunun yanı sıra hektarlarca boş alan da iskana açılmıştır. Bir örnek vermek gerekirse; A.Dudullu-Y.Dudullu ve Çekmeköy İslah İmar Planı ile, Elmalı içme suyu havzasında, bu şekilde, 1000 hektardan fazla bir alan yapılaşmaya açılmış olup, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin İdare Mahkemesi'nde açtığı dava sonucunda bu plan, 1994 sonunda iptal edilmiştir.

- İmar affından sonra gündeme gelen yeni politika ise, havzalardaki kaçak yerleşmeleri belediye, hatta, Sultanbeyli örneğinde olduğu gibi, ilçe ilan ederek aklamak ve idari yapı içinde bir statü vererek, bir anlamda meşruiyet kazandırmak olmuştur.

2981 sayılı İmar Affı Yasası 10.11.1985 tarihinden önce yapılmış ve yapımına başlanmış olan kaçak yapıları affettiğinden, bu tarihten sonra yapılan ve aftan yararlanamayan kaçak yapıları ve oluşan kaçak yerleşmeleri affetmenin yeni bir yolunu bulmak gerekiyordu. İşte bu yol, önlenemeyen kaçak yapılaşmayı bir statüye bağlamak ve havzalarda, planlama ve yapılaşmayla ilgili tüm yetkilerin kendilerine devredildiği yeni belde belediyeleri yaratmak olmuştur.

Havzalardaki belde belediyelerine bir göz attığımızda, bu politikayı çok açık yansıtan bir tabloya karşı karşıya geliyoruz. 1985'te, havzalarda, Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı ilçe belediyeleri ve çok eski bir yerleşme ve belediye olan ilçe merkezi Çatalca (B.Çekmece havzasında) dışında belediye yok iken, 1985-90 yılları arasındaki dönemde Ömerli havzasında Sultanbeyli, Alibeyköy ve Sazlıbosna havzalarında Arnavutköy, Terkos havzasında Durusu ve Binkılıç ile ve B.Çekmece havzasında da Tepecik'in belediye ilan edildiklerini görüyoruz. Bu eğilim 1990'dan sonra daha da artmış; o tarihten bugüne dek Ömerli havzasında Yenidoğan, Alemdar, Sarıgazi, Şamandıra ve Sultancıtlığı; Elmalı havzasında Çekmeköy; Alibeyköy havzasında İmrahor, Bolluca, Boğazköy; Sazlıbosna havzasında Haraççı, Çilingir, Taşoluk; Terkos havzasında ise Çiftlikköy ve Karacaköy belediye statüsüne kavuşturulmuşlardır. Bu politika sonucunda, bugün Ömerli havzasında 6, Elmalı havzasında 1, Alibeyköy havzasında 4, Sazlıbosna havzasında 4, Terkos havzasında 4 ve B.Çekmece havzasında da 2 bağımsız belediye bulunmaktadır. Bu yeni belediyelerden özellikle Ömerli, Elmalı ve Alibeyköy havzalarında kalanların 1985-90 arası büyük nüfus artışına sahne oldukları da görülmektedir. 1985-90 arası Ömerli havzasında Yenidoğan %476, Sarıgazi %155, Şamandıra %236, Sultancıtlığı %158 ve Sultanbeyli %2100; Elmalı havzasında Çekmeköy %257; Alibeyköy havzasında İmrahor %95, Bolluca %164, Arnavutköy (bir kısmı Sazlıdere havzasında kalıyor) %406, Boğazköy %260; Sazlıbosna havzasında ise Haraççı %198, Taşoluk %239 nüfus artışı göstermişlerdir. Havzalarda yaşanan böylesi bir büyüme karşısında, bunun içme suyu kaynakları için bir tehlike sinyali olarak algılanması ve acilen önlem alınması gerekirken, politik tercihler ne yazık ki bu doğrultuda değil, kaçağı meşrulaştırmak ve yağmayı kolaylaştıracak yeni yetkilerle donatmak doğrultusunda kullanılmıştır. Bu konuda en çarpıcı örnek, bir hayalet şehir gibi birkaç senede ortaya çıkan Sultanbeyli'dir. Ömerli içme suyu havzasında yer alan Sultanbeyli, 1980'lerin ortalarına kadar Kartal ilçesinin Şamandıra bucağına bağlı küçük bir köy iken, 1985'ten sonra gelişkin ve organize bir yağma sonucunda müthiş bir yapılaşma ve nüfus patlaması yaşamış ve bir "kaçak kent" olarak ortaya çıkmıştır. 1980 nüfusu 2431, 1985 nüfusu 3741 ve 1990 nüfusu ise 82.298 kişidir. Sultanbeyli'nin nüfusu 1985-90 arası tam %2100 artmıştır. Yapılaşma patlaması ise bu nüfus patlamasından da yüksektir. Bu süreçte her zaman nüfusun bir kaç misli bir ek yapı potansiyeli varolmuştur ve Sultanbeyli bugün de hala bir şantiye kent görünümündedir.

İşin ilginç yanı, bu illegal kentleşme süreci, bu vahşi süreç, ta başından itibaren hem kentin hem de devletin tüm ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarının gözleri önünde yaşanmış, gazetelerden de adım adım izlenmiştir. Ve ne yetkili bir kişi, ne de yetkili bir kurum bu gelişime müdahale etmek gereğini duymamıştır. Devletin Sultanbeyli'ye tavrı ancak 1989'a gelindiğinde açıklık kazanmış; bu illegal kent aklanarak ve adeta ödüllendirilerek belediye ilan edilmiştir. Bu da yeterli gelmemiş olacak ki; Sultanbeyli 1992'de de ilçe yapılmıştır. Şimdi bütün bu süreçler sonunda ortaya çıkan durum ilginçtir. Belediye ve ilçe olan Sultanbeyli'nin yeni statülerinin getirdiği resmi yapılar ve hizmet binaları devletçe yapılmaktadır ve kaçınılmaz olarak devlet, kendi koyduğu yasa ve yönetmelikleri çiğneyerek, kaçak yapı yapmaya soyunmuştur. Bugün Sultanbeyli'de

devletin resmi kurumları bile yasa dışı ve kaçaktır.

- Çatalca Serbest Bölgesi

31.10.1990 tarihli Bakanlar Kurulu karar ile B.Çekmece havzasında, yapı yasağı olan kısa mesafeli koruma alanı ile, ancak KAKS=0.05 ile konut yapımına müsaade edilen orta mesafeli koruma alanında "Trakya Serbest Bölgesi" ilan edilmiş; çeşitli devlet kuruluşlarının dahi itiraz ettiği bu karar, 19.7.1992'de Başbakan'ca temeli atılarak, uygulamaya sokulmuştur. Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin açtığı dava sonucunda, serbest bölgeye ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı, 28.12.1994 tarihinde Danıştay tarafından iptal edilmiştir.

Bu arada, işin ilginç ve trajik komik yanı, 1992'de kaçak kent Sultanbeyli'yi ilçe yapıp Çatalca'da Trakya Serbest Bölgesi'nin de temelini atan aynı yetkililerin, gene aynı yıl içinde, 20.11.1992 tarih ve 28289 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile, ilgili kuruluşları, valilik ve belediyeleri su havzalarında yönetmeliğe uyulması konusunda uyarımları ve yönetmeliğe aykırı verilmiş imar izinlerinin iptal edilmesini ve kaçak yapıların derhal yıktırılmasını istemeleri olmuştur. Başbakanlık Genelgesi'nin hemen ardından yayınlanan Çevre Bakanlığı Genelgesi ise, Başbakanlık Genelgesi'ne uymayan belediye yetkilileri hakkında yasal işlem yapılması talimatını vermektedir.

İşte devletin eylem ve söylemi arasındaki çarpıcı ikilem bu kadar nettir. Önce kuralları koy; yasa ve yönetmelikleri çıkar; sonra bu kuralları çiğneyenleri affet, akla, hatta taçlandır; ruhsata bağla, yeni imar hakları ver, belediye yap, ilçe yap. Bu da yetmesin, sen de kaçak ve yasa dışı yapılaşmaya katıl. Söz söylemeye sıra gelince de, senden daha korumacısı olmasın; beyanatlar ver, genelgeler çıkart, uygulanmayacağı baştan bilinen talimatlar yağdır. Bugün işleyen mekanizma budur. Bütün bunlar, havzaların korunması yönünde atılacak adımların hangi güçleri yan yana ya da karşı karşıya getirebileceği konusunda bir ipucu niteliğindedir. Şurası açıktır ki, havzaların korunması amacı ile yola çıkan her hareket, ilk önce, havzaları korumakla görevli kurum ve kuruluşları karşısında bulacaktır. Bu gerçek, Türkiye'de kentleşmeden kaynaklanan tüm sorunların çözümünde karşımıza çıkan bir handikaptır.

4. HAVZALARDA KAÇAK-RUHSATLI, YASAL-YASADIŞI KARMAŞASI

Bütün bunlardan sonra içme suyu havzalarındaki kirlenici yapılaşmayı çok genelde iki ana başlıkta toplayabiliriz:

1. Hukuk Dışı, Plana Aykırı ya da Plansız Kaçak Yapılaşmalar:

Yukarıda da değindiğimiz gibi, merkezi yönetimlerin politikaları sonucu bunların, havzaların orta ve uzun mesafeli koruma alanlarında kalan ve 10.11.1985'ten önce yapılmış olanlar affedilmiş, dolayısıyla yasallaştırılmıştır. Bu tarihten sonraki kaçak yapılaşmalar ise, eğer bir "kaçak kent" oluşturabilecek büyüklüğe erişmişlerse, belediye ilan edilerek statü kazandırılmışlardır. Ancak, bu "kaçak belediyelerin imar planlarının yapımı gündeme geldiğinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Çünkü, yürürlükteki havza koruma yönetmelikleri bu alanlardaki kaçak yapılaşmanın imar planları yapımı yolu ile, yasallaştırılmasını olanaksız kılacak kullanma ve yapılaşma koşulları taşımaktadırlar. Bu durumda tek çare, yönetmeliklere uymayan planlar yapmak, yani, kaçak yapılaşmayı kaçak planlarla yasallaştırmaktır.

2. Hukuk Dışı, Yasaya Aykırı Planlara Dayanılarak Yapılmış Ruhsatlı-Sakıncalı Yapılaşmalar:

Su havzalarındaki sakıncalı yapılaşma olayına bir de "kaçak yapılaşma" dışına çıkararak bakmakta yarar var. O zaman, kaçak olmayan ama yasal da olmayan bir başka statü ile burun buruna geliveriyorsunuz. Bugün içme suyu havzalarında, pratikte kaçak yapılaşmayla aynı sonuçları yaratan ama adı "kaçak" olmayan bir başka yapılaşma süreci daha yaşanıyor. Kaçak yapılaşma kadar "yasadışı", ama "kaçak" olmayan bu süreç, "yasa ve yönetmeliklere aykırı planlar ve yatırım kararları" ile oluşan bir yapılaşma süreci. Bu sürecin içinde, "Trakya Serbest Bölgesi" gibi yatırım kararları da yer alıyor, yasallığından söz edilemeyecek onaylı imar planları da.

Kaçak yapı yasa dışıdır. Ama, her yasadışı yapı kaçak değildir. Planlı, imarlı, ruhsatlı yasa dışı yapıya "kaçak" denmiyor çünkü. Su havzalarıyla ilgili mevzuatı çiğneyen onaylı planlara dayanarak yapılan uygulamalar kaçak değildir; ama yasadışıdır. Bu uygulamaya "hukuka (ve de mevzuata) aykırı planlı yapılaşma" adı da verilebilir. Havzalarda böylesi planlarla halen yapı yasağı olan alanların dahi iskana açılabilirdikleri görülmektedir.

5. HAVZALARI BEKLEYEN YENİ TEHLİKELER

Şimdi, son günlerde, içme suyu havzalarındaki sorunları daha da arttıracak iki önemli konu gündemdedir:

1. İSKİ'nin içme suyu havzalarına ilişkin olarak, mevcut yasal kullanım ve yapılaşma haklarını arttıracak biçimde sürdürdüğü yönetmelik değişikliği çalışmaları.

2. Merkezi yönetimin, Boğaz'da ve içme suyu havzalarında yetkilere el koyma ve bu yetkileri kullanmak üzere merkezi yönetime bağlı yeni bir yapılanma oluşturma doğrultusundaki girişimleri; bu konuda hazırlanmış olan yasa önerisi. Görülüyor ki, İstanbul'un içme suyu kaynakları mevcut sorunları daha da arttıracak yeni gelişmelere gebe ve bu gelişmeleri doğuracak tehlikeler de dışarıdan değil, bu kaynakları korumakla görevli ve sorumlu olanlardan geliyor: Biri yerel yönetim, diğeri merkezi yönetim. Bu durumda, su havzalarını gerçekten korumak isteyenlerin ilk görevi ise, yasa ile koruma görevi verilenlere karşı mücadele etmek olacak gibi görünüyor. Hem bir imar affı, hem de yeni rantlar yaratmayı bağrında taşıyan bu girişimlere karşı zamanında gereken tavırlar konulamaz ise, çok yakın bir gelecekte su havzalarımız bugünkü durumlarını bile aratacak bir

yapılaşma, dolayısıyla da kirlenme ile karşı karşıya gelecek; kurtarmaya çalıştığımız ağır yaralı, çok kısa sürede ölüme mahkum olacaktır.

KAYNAKÇA

(1) Kışlalıoğlu M., Berkes F., "Çevre ve Ekoloji", İstanbul 1993

(2) Döşer H., "Musluklardan Akan Su mu?", "İstanbul" dergisi, Sayı 77, İstanbul 1994.